

ONDER WIJS

Kinderen maken nog geen onderscheid.
Natuurlijk zien ze dat een klasgenootje in een rolstoel zit en een ander snel geprikkeld is. Maar wat maakt het uit? Zo is Merel nu eenmaal. En Achmed kan niet lopen. Geen oordeel, maar een constatering. Een inclusieve samenleving begint op school: in de klas én op het schoolplein. En met de jongeren die het betreft: "Op alle scholen zouden leerlingen moeten meedenken over oplossingen", stelt Emma, die zelf heeft ervaren hoe het niet moet en hoe het wél moet.

COLUMN

NIKS OVER ONS ZONDER ONS!

Gelukkig groeit de aandacht voor het volgen van onderwijs door jongeren met een chronische aandoening of beperking en hoe we dat beter kunnen regelen. Ook is er steeds meer aandacht voor schoolmissers. Toch hebben jongeren zelf nog maar zelden invloed op het beleid en de uitvoering daarvan. Scholen bedenken nog steeds oplossingen vóór de jongere en niet mét de jongere. Dat is niet alleen vervelend voor de leerling – er worden ook kansen gemist op betere oplossingen.

Zelf ben ik op de havo blijven zitten doordat het met mijn gezondheid niet goed ging. Het jaar daarop werd ik opgenomen in een revalidatiecentrum, waardoor ik de lessen weer niet kon volgen. De afdelingsleider en mentor bedachten toen – met alle goede bedoelingen – dat ik mij zou moeten concentreren op de revalidatie. School kon wel wachten. Gevolg was wel dat ik de havo niet heb gehaald. Als ze mij gevraagd hadden hoe ik er over dacht, was het misschien anders gelopen.

Het kán ook anders. Op het mbo ben ik weer lange tijd uitgevallen, maar gelukkig denkt mijn school supergoed mee en word ik in alles betrokken. We bekijken samen hoe ik het wél kan.

Ook van anderen hoor ik dat het afhangt van de school of zelfs van de persoon of er naar je wordt geluisterd of niet. Dergelijke willekeur zou niet moeten kunnen: op álle scholen moet de leerling mee kunnen denken over oplossingen.

Daarnaast moet er meer aandacht komen voor de sociale aspecten van het missen van school. Naar school gaan is zoveel meer dan alleen onderwijs. Denk aan het sociale contact in de pauzes, de excursies en de schoolfeesten. Denk ook aan hoe spannend het is om na een lange afwezigheid weer terug te komen. Je moet van het ene op het andere moment weer meedoen en soms kan dat nog niet voor de volle 100 procent. Je weet niet hoe je klasgenoten reageren. Als het contact met de klas is verbroken, is die drempel helemaal hoog. Als puber ben je best kwetsbaar en wil je erbij horen. Er zijn maar weinig klasgenoten die hun best doen om een uitgevallen leerling erbij te houden. Jammer, want dat is enorm belangrijk! Daar ligt een taak voor de leraar.

Een leraar kan ook uitleggen dat sommige leerlingen de ene dag goed meekunnen, maar de dag daarop moeten bijkomen. Klasgenoten begrijpen dat niet altijd. Of ze zijn verbaasd dat iemand geen les volgt, maar wel naar het klassenfeest komt. Maar leerlingen met een chronische aandoening hebben óók een leven buiten school.

Ik ben blij met de groeiende aandacht voor leerlingen die uitvallen of op een aangepaste manier onderwijs volgen. We zijn er nog lang niet, maar de wil is er om het beter voor hen te regelen. En toegegeven, je inleven in jongeren met een ondersteuningsbehoefte is ook lastig. Maar door hen echt te betrekken bij het zoeken van oplossingen weet ik zeker dat we een heel eind komen!

Emma Verbakel is actief in jongerenplatform JongPIT

HOE DE LEERLINGEN ZICH OP DE MONNIKSKAP VOORBEREIDEN OP DE TOEKOMST

OP ZOEK NAAR DE BALANS TUSSEN EEN VEILIGE OMGEVING EN UITDAGING

Het Dominicus College in Nijmegen is de enige reguliere school in Nederland met een speciale afdeling waar leerlingen met een lichamelijke beperking of chronische ziekte een havo- of vwo-diploma kunnen halen. In hun eigen tempo. De school heeft een geweldige reputatie. Kern van het succes: persoonlijke ontwikkelplannen die samen met de leerlingen worden uitgewerkt. We wilden dat met eigen ogen zien.

Aan een uitvalsweg in Nijmegen-West – tegenover de Hanos en de Carwash - ligt het Dominicus College, een middelbare school met een bijzondere afdeling: De Monnikskap. Bijzonder, want met die afdeling is het Dominicus College de enige school in Nederland waar leerlingen met een lichamelijke beperking of chronische ziekte in hun eigen tempo een regulier havo of vwo-diploma kunnen halen. >

Dat wil zeggen dat ze meedoen met het gewone Programma van Toetsing en Afsluiting. De Monnikskap telt zo'n zeventig leerlingen.

Op een van de laatste zomerse dagen van 2023 worden we ontvangen door de leerlingen Joris, Milan en Imke, teamleider Kathelijne Wentink en docente Nederlands en projectleider Onderwijsvernieuwing Marijke Welten. De sfeer laat zich het best omschrijven als 'een vrolijke boel'. Ondanks het kale vergaderzaaltje waar we ons uiteindelijk in weten te wurmen: Joris en Milan bewegen zich ieder in een fors uitgevallen rolstoel en moeten flink manoeuvreren voordat ook zij rond de tafel zitten.

Wat wil je bereiken?

We zijn nog bezig met het inschenken van de koffie als ik vertel dat ik een leerling sprak die net op De Monnikskap is begonnen. Zij en haar ouders zijn onder de indruk van de tijd die wordt genomen om samen een ontwikkelplan op te stellen. Wat wil je bereiken op school? Maar ook: wat wil je bereiken in de wereld en wat zou je

daarvoor nodig hebben? "Dat is precies de kern van de onderwijsmethode van De Monnikskap", roept Marijke.

Wisselende energie

"Regulier, klassikaal onderwijs met vaste toetsmomenten is niet geschikt voor leerlingen met een chronische aandoening omdat ze vaak moeten verzuimen vanwege ziekenhuisbezoek of omdat hun energie-niveau sterk wisselt", vertelt Kathelijne.

Imke heeft dat zelf ervaren toen ze nog op een reguliere school zat. Imke doet nu op de Monnikskap sommige vakken op niveau havo-1, sommige op niveau havo-3 en de meeste op niveau havo-2. "Mijn energie verschilt van dag tot dag en soms moet ik een paar dagen overslaan", vertelt ze. "Daarom ging het niet op mijn oude school - omdat ik soms een paar weken de energie niet heb om de lessen bij te wonen. Als ik na een week uitval weer terugkwam, moest ik de lessen weer oppakken en ook de lesstof van die week daarvoor weer inhalen. Dat kostte dan weer veel extra energie."

Bij De Monnikskap worden periodes van afwezigheid ondervangen door samen met de leerling een langjarig ontwikkelplan op te stellen. "Zo'n ontwikkelplan is één continuüm; er is geen sprake van 'overgaan' van het ene naar het andere jaar. Leerlingen kunnen vakken volgen op verschillende niveaus en krijgen tot vijf jaar extra de tijd om hun havo of vwo-opleiding af te maken."

Reguliere lessen

De persoonlijke plannen van de leerlingen laten ruimte voor allerlei soorten maatwerk. Zo volgt Milan reguliere lessen Engels, Grieks en Latijn. Hij komt iedere dag met de taxi uit Eindhoven naar Nijmegen, circa een uur rijden. Hij zit in de "derde- vierde klas van het gym" en wil uiteindelijk medicijnen studeren. Het volgen van de reguliere lessen is voor hem een hele uitdaging. "Die lessen zijn klassikaal en met een vast tempo. De klassen zijn ook veel drukker dan aan de kant van De Monnikskap."

Ook die uitdaging is typerend voor De Monnikskap. "Wij willen een veilige omgeving bieden, maar zonder het oog op de buitenwereld te verliezen. We zijn voortdurend op zoek naar een goede balans", vertelt Kathelijne. "Uitdagingen zijn bijvoorbeeld het volgen van een deel van de vakken in de reguliere klassen of meedoen aan een theatervoorstelling. Juist in deze veilige omgeving kun je goed oefenen. Je kunt fouten maken en onderuit gaan, zonder dat dat gevolgen heeft."

Dat is volgens Kathelijne niet altijd makkelijk, omdat leerlingen en ouders vaak veel hebben meegemaakt. Het is spannend om teleurstellingen weer te leren incasseren. "Het gebeurt ook dat ouders zien dat hun kind nu op een goede plek is, en dan achteroverleunen. Maar dat willen we voorkomen."

Burgemeester

De ontwikkelplannen worden regelmatig besproken en bijgesteld. Tijdens die gesprekken gaat het niet alleen over onderwijs, maar ook over motivatie. Wie ben je? Wat wil je bereiken en wat heb je daarvoor nodig?

Joris wil bestuurskunde of rechten studeren om daarna in de politiek te gaan of belangenbehartiger te worden. Toen hij veertien was, verwoordde hij het zo: "Ik zou burgemeester willen worden, maar dat kan toch niet". "Waarom kan dat niet? Omdat je je mailtjes niet beantwoordt en een burgemeester dat niet kan maken?", reageerde Marijke schertsend. "Waarom zoek je niet uit wat er nodig is om een goede burgemeester te worden? Goede beheersing van het Nederlands misschien? Werk daar dan aan. We weten niet of je dat doel ooit gaat halen. We weten wel dat als je geen stappen in die richting zet, je er zeker niet gaat komen."

Buitenwereld

Die aandacht voor 'later' en de buitenwereld betekent ook dat buitenschoolse activiteiten soms voorrang hebben boven de les, vertelt Marijke. Zo heeft Imke nu eigenlijk wiskunde. Maar deelname aan een interview is ook een waardevolle ervaring, omdat ze op deze manier van bovenbouwleerlingen leert hoe ze hun belangen kunnen verwoorden. Dankzij het flexibele systeem haalt ze die les wiskunde wel weer in.

Regelmatig organiseert de school een middag waarop gasten – al dan niet met een handicap – komen vertellen over hun loopbaan. Wat waren hun dromen? Welke belemmeringen kwamen zij tegen en hoe zijn ze daarmee omgegaan?

Verder zijn er theatervoorstellingen, feesten en excursies die zoveel mogelijk samen met andere leerlingen van het Dominicus College worden georganiseerd. Dat is overigens vaak een heel gepuzzel, aldus Marijke. Om alle leerlingen mee te kunnen laten gaan op een excursie naar Lille, is een aangepaste bus nodig. Het kan echter voorkomen dat de leerling voor wie de bus geregeld is, op dat moment ziek is. Zo had de projectgroep sociale inclusie waar Milan aan mee deed het plan om te gaan karten. Maar dat is voor Milan vanwege zijn rug geen optie. En dus besloot de hele groep uiteindelijk naar de film te gaan. Maar wat gebeurde? Nét die week moest Milan onder het mes en kon hij niet mee. Voor niets het programma omgegooid. Kathelijne: "Het vraagt veel uitleg om begrip te kweken bij de andere leerlingen, docenten en ouders. Maar tegelijkertijd is dat échte inclusie." >

Docenten

Ook onder docenten bestaan er nog steeds vooroordelen, merkt teamleider Kathelijne. "Totdat ze hier binnen komen en zien wat er gebeurt. In het begin zijn ze soms wat onwennig. 'Kan ik wel vragen of hij dat aankan?', vragen ze dan. Natuurlijk kan dat. Je kunt alles vragen als dat vanuit een natuurlijke openheid is. Dan kan het voor de leerling juist heel plezierig zijn."

Veel docenten worden enthousiast als ze eenmaal merken dat leraar zijn bij De Monnikskap heel andere dingen vraagt dan alleen hun vak onderwijzen. "Wat dat betreft is het jammer dat er op de docentenopleidingen nog weinig aandacht is voor inclusie."

Zoektocht

Leerlingen van De Monnikskap komen uit Gelderland, Brabant en Limburg, maar ze komen graag. "Want school is meer dan alleen onderwijs", zegt Joris. "Het zijn ook sociale contacten en samen klagen over de kwaliteit van de broodjes."

Veel kinderen en ouders hebben een hele zoektocht achter de rug voordat ze hier komen. Leerlingen met een chronische aandoening verschillen sterk van elkaar; iedereen heeft eigen mogelijkheden en belemmeringen. Marijke: "Dat maakt labels plakken zo onzinnig en de individuele ontwikkelplannen zo waardevol. Natuurlijk is het een heel gepuzzel om die plannen uit te werken - denk maar eens aan de lesroosters - maar het resultaat is er wel naar."

Verhuizing

Schooljaar 2023-2024 is het laatste in het huidige gebouw. Het Dominicus College is te klein en wordt daarom gesloten. De Monnikskap gaat over naar het Kandinsky College en krijgt een nieuw gebouw.

Daar heeft toenmalig Onderwijsminister Wiersma zich nog persoonlijk hard voor gemaakt. Nieuwbouw heeft ook voordelen. Zo is er geleerd van het huidige gebouw, waar de rustruimten aan de gymzaal grenzen. Niet zo handig als daar wordt gebasketbald. Ook wordt de gemeenschappelijke werkruimte kleiner, zodat er meer ruimte is voor leslokalen.

Fotosessie

De fotografe is inmiddels gearriveerd en het is tijd voor de fotoshoot. Imke heeft een paar vriendinnen die ook graag op de foto willen en gaat ze zoeken. Iedereen gaat naar het schoolplein op zoek naar een mooi decor. We kijken geanimeerd toe hoe Imke en haar vriendinnen elkaar in de goede positie zetten. "Weet je wat het is?", zegt Marijke. "Veel leerlingen lopen vast in de inflexibele structuren van reguliere scholen. Die kennen niet meer flexibiliteit dan dat leerlingen mogen 'afstromen' naar een lager niveau. Het is alleen niet het onderwijsniveau dat maakt dat leerlingen niet meekunnen, het is de inflexibele structuur. Ondertussen krijgen de leerlingen wel steeds het idee dat ze falen."

Laten zien dat het anders kan

Misschien moeten alle scholen wel gaan werken met ontwikkelplannen, oppert Marijke. "Alle leerlingen zijn verschillend en ontwikkelen zich in hun eigen tempo. Misschien kan een leerling nu geen spreekbeurt geven, maar is het over twee jaar geen probleem meer. Of misschien ambieert die leerling wel een vak waarbij spreken in het openbaar absoluut geen rol speelt. Waarom zou je dan blijven drukken op die spreekbeurt?"

"In Nederland hebben we de neiging leerlingen te labelen. Die leerling heeft autisme, die zit in een rolstoel en die

heeft een laag energieniveau. Is er eenmaal een label dan kunnen we de ondersteuningsbehoefte bepalen. Dan weten we op welke school voor speciaal onderwijs de leerling terecht kan. Is iemand én gehandicapt én autistisch, dan kijken we of er nog meer van die leerlingen zijn met zo'n combinatie van ondersteuningsbehoeften en dan zetten we alsnog een speciale school voor hen op. Nee, ik chargeer natuurlijk, maar wij kijken in Nederland nog veel te weinig naar de aanpassing van onze onderwijscontext, in plaats daarvan leggen we het probleem bij de leerling.

Gevolg: in Nederland vallen er meer leerlingen uit het regulier onderwijs dan in andere landen. Hier op De Monnikskap willen we laten zien dat het anders kan." ■

'Laat **ZIEN** dat iedereen erbij hoort.'

"Het is veel belangrijker om naar talenten te kijken, dan naar de beperkingen die iemand heeft. Ieder mens wil waardering. We barsten allemaal van de vooroordelen, ook over mensen met een zichtbare of onzichtbare 'beperking'.

Als we ons daarvan bewust worden, verandert de beeldvorming en ontstaat ruimte voor verandering. Een inclusieve samenleving is niet alleen een opgave voor de overheid, maar voor de hele samenleving. Behandel mensen normaal als het kan en speciaal waar het moet. Dat veranderen we helaas niet met een vingerknip, maar we kunnen wel met jonge kinderen beginnen.

Dus zo min mogelijk met speciale busjes naar een speciale kinderopvang. Geef alle kinderen een zo normaal mogelijk sociaal leven. Laat zien dat iedereen erbij hoort."

RICK BRINK
DIRECTEUR BELANGENBEHARTIGING
SWOM

Niemand Van het Eiland!

OP GOEREE-OVERFLAKKEE
MOGEN ALLE LEERLINGEN BLIJVEN

FOTOGRAFIE: MEREL TUK

Op Goeree-Overflakkee gaan bijna alle leerlingen naar het reguliere voortgezet onderwijs. Dat is vooral het resultaat van een andere mindset. Stap eens in de schoenen van de leerling en bedenk dan wat jouw rol is, zeggen ze op het eiland. Niet de inclusieve school is het doel, maar een inclusieve regio.

Natuurlijk speelt mee dat Goeree-Overflakkee een eiland is. Natuurlijk speelt mee dat er maar twee scholengemeenschappen zijn voor voortgezet onderwijs: een christelijke en een openbare. En natuurlijk speelt mee dat de scholen in dezelfde straat in Middelharnis staan, op schreeuwafstand van elkaar. Maar toch, petje af voor wat ze hebben neergezet. Meer dan een inclusieve school – een inclusieve regio.

Niemand van het eiland af, zeggen ze in Goeree-Overflakkee. Je wil toch niet dat juist de kwetsbare leerlingen drie uur extra moeten reizen naar een speciale school in Rotterdam – met de bus, de metro, weer de bus en dan in een vreemde omgeving? We moeten alles op alles zetten om ze hier, bij ons op het eiland, hulp en ondersteuning te bieden.

Trajectgroepen

Toen in 2014 Passend Onderwijs werd ingevoerd, startten de beide scholengemeenschappen in Goeree-Overflakkee met 'trajectgroepen'. Eigenlijk zijn het geen groepen. In ieder schoolgebouw is een leeg lokaal waar leerlingen voor alles en nog wat terecht kunnen. Neem Sven. Hij heeft een autismespectrumstoornis. Hij wordt 's ochtends in het lokaal opgevangen en gaat dan in de loop van de dag naar zijn klas. Marjolein komt net terug van een lange ziekteperiode en kan hier weer wennen. Als Bas een paniekaanval heeft, kan hij in het lokaal tot rust komen. In het lokaal is altijd iemand aanwezig met een luisterend oor of om ondersteuning te bieden. De trajectgroepen voorkomen heel veel verwijzingen naar het speciaal onderwijs.

Er zijn wel leerlingen die meer ondersteuning nodig hebben. Maar ook die hoeven niet naar Rotterdam. Aan de overkant van dezelfde straat ligt Connect, een orthopedisch didactisch centrum. Lekker dichtbij. De groepen bestaan uit maximaal twaalf kinderen. Er is een vaste docent en ook de jeugdhulp is ter plekke. Leerlingen die hier naartoe gaan, komen met dezelfde bus als de leerlingen van de reguliere school en nemen ook zoveel mogelijk deel aan de activiteiten van de reguliere school. Sommige leerlingen blijven maar een tijdje bij Connect, anderen doorlopen hier alle schooljaren.

Drijvende kracht

Er waren wel wat hobbels te overwinnen, vertelt Marleen van Berkum van Samenwerkingsverband Goeree-Overflakkee, de drijvende kracht achter de regionale aanpak. De Connect-leerlingen volgen allerlei niveaus van onderwijs, van gymnasium tot praktijkonderwijs. Maar alleen een bevoegd vakdocent

mag bijvoorbeeld aardrijkskunde geven. Hoe los je dat op? Door de vakdocent aardrijkskunde van de reguliere school te vragen de straat over te steken.

De trajectgroepen en Connect worden door het samenwerkingsverband betaald. Lukt dat? Ja, zegt Van Berkum. Want we betalen niet meer dan de kostprijs en er zijn geen dure doorverwijzingen naar het speciaal onderwijs. Om scholen niet in verleiding te brengen om 'moeilijke gevallen' bij Connect over de schutting te gooien, is het maximaal aantal leerlingen bepaald op 24. Pas als er een plaatsje vrij is, kan er weer een leerling bij.

Een andere mindset

Van Berkum is ook ambassadeur van het Platform Naar Inclusiever Onderwijs. Ze weet zeker dat ook andere regio's inclusiever kunnen worden, ook regio's die geen eiland zijn. "Achterhaal het bijzondere van jouw regio en kijk hoe je dat kunt benutten. Neem een regio met veel speciaal onderwijs – daar is dan ook veel expertise."

Het belangrijkste is de mindset, zegt Van Berkum. "Eigenaarschap. Het besef dat we met elkaar verantwoordelijk zijn voor kinderen die het moeilijk hebben of wat anders nodig hebben. En redeneer vanuit het perspectief van de leerling. Stap in zijn of haar schoenen, bedenk wat jouw rol is en kijk dan wie er nodig is om dit integraal op te pakken. Zo werk je aan een inclusieve regio."

Leerkrachten staan niet alleen

IN DE REGIO GORINCHEM GAAN IN PRINCIPE ALLE KINDEREN
NAAR DE REGULIERE BASISCHOOL

In de regio Gorinchem enthousiasmeren gemeenten, scholen, leerkrachten en ouders elkaar om tot 'meer inclusief onderwijs' te komen. Van de honderd basisschoolleerlingen in deze regio gaan er maar liefst 98 naar een reguliere school. Het geheim? Goede, snelle ondersteuning voor leerkrachten.

De regio Gorinchem zet alles op alles om kinderen die wat extra liefde en ondersteuning nodig hebben gewoon op school te houden. De regio streeft naar 'meer inclusief onderwijs'. "Ik geloof dat alle kinderen zich kunnen ontwikkelen", zegt Henric Bezemer, directeur-bestuurder van het samenwerkingsverband Driegang. "De vraag is alleen hoe je dat in de klas, met altijd een eigen groepsdynamiek, voor elkaar krijgt."

Bezemer was acht jaar leerkracht en intern begeleider op een basisschool. Nog steeds staat hij ieder jaar een paar dagen voor de klas. Hij wil feeling houden met het

vak. Zijn ervaring komt hem goed van pas bij gesprekken met leerkrachten en het zoeken naar oplossingen voor leerlingen.

Het mooiste beroep

Er is geen mooier beroep dan onderwijzer zijn, vindt Bezemer. "De huidige problemen in het onderwijs hebben te maken met de administratieve druk en organisatorische problemen, niet met inclusie. Lesgeven aan kinderen die wat extra liefde of ondersteuning nodig hebben, doet helemaal niet zoveel met de werkdruk, als je de leerkracht maar faciliteert." Zijn motto: 'Vandaag iets nodig, binnen een week geregeld.'

Cruciaal is dat leerkrachten ervaren dat ze er niet alleen voor staan. "Vaak is het een kwestie van puzzelen en samen proberen in de klas. Als het lukt om een kind in de klas te houden, is de voldoening groot", vertelt Bezemer. Hij heeft heel wat keren tranen in de ogen van een leerkracht gezien. Juist omdat het lukte.

Versnelling

De onderwijsregio Gorinchem telt zes gemeenten, verspreid over vier provincies. Toen Bezemer aantrad, waren er al vijftien scholen bezig met inclusie. "Vijf jaar geleden zeiden alle 92 basisscholen dat ze inclusiever willen worden. Ook de gemeenten haakten aan en zetten stippen op de horizon. Dat is van groot belang, want zij gaan over nieuwe schoolgebouwen en de aansluiting op de zorg."

Het resultaat? Een enorme versnelling op de weg naar inclusief onderwijs. Landelijk gezien zitten 95 van de honderd basisschoolleerlingen op een reguliere school, in Gorinchem zijn dat er 98. Het aantal kinderen dat naar het speciaal onderwijs gaat is daarmee de helft lager dan in de rest van Nederland. 'De ondersteuning gaat naar het kind in plaats van andersom', is hier het adagium.

Hoe ze dat organiseren? Eerst en vooral met mensen. Bij Driegang werken maar liefst 140 mensen om de scholen en professionals te ondersteunen, onder

wie twaalf orthopedagogen en dertig ambulante begeleiders. Daarnaast zijn er voorzieningen, zoals lunchcafés. Leerlingen gaan hier een kwartaal lang een dagdeel in de week heen om te werken aan specifieke vaardigheden én om een driegangenmenu te leren koken. De ouders mogen langskomen om de maaltijd op te eten! Sommige leerlingen hebben moeite met rekenen. Die oefenen hier met afwegen of afrekenen. Andere leerlingen hebben moeite met presenteren, die oefenen als ober.

En dan is er het 'DOG-project'. Een expert komt met een hond naar school en gaat daarmee met kinderen aan de slag. De kinderen ontwikkelen een bijzondere band met de hond. Dat geeft hen zelfvertrouwen. Ook het meisje dat nooit iets durft te zeggen, geeft dan toch een spreekbeurt. Voor de hond! Zo kan ze op de reguliere school blijven en met plezier.

Willen en beginnen

Het gaat allemaal om *willen*. "Wil je alle kinderen een goede start geven? Begin dan gewoon." De meeste mensen willen, weet Bezemer. Onlangs organiseerde het samenwerkingsverband in Gorinchem een startdag voor leerkrachten over kinderen die extra liefde of zorg nodig hebben: driehonderd leerkrachten hadden er hun vrije woensdagmiddag voor over.

Het samenwerkingsverband heeft 130 nascholingstrajecten in de aanbieding. Soms van één bijeenkomst, soms wel van twintig. En de helft van de leerkrachten neemt eraan deel. Verder zijn er studiereizen, naar Breda of Roosendaal, maar ook naar Portugal, IJsland of Ierland. Want in bijna alle landen doen ze het beter dan in Nederland als het gaat om het op school houden van kinderen.

Nu de regio Gorinchem in beweging is gekomen, versterkt de beweging zichzelf. "Het is geen kwestie meer van duwen, maar van aanmoedigen", zegt Bezemer. "Maar het

zijn wel allemaal tandwielletjes. Als er eentje ontbreekt of niet draait, loopt het vast. Elders heb ik gezien dat er geen geld meer was en dus ook geen ondersteuning. De leerkrachten gooiden het bijltje er toen bij neer." Maar in zijn regio is geld geen onderwerp van gesprek. Het gaat vooral over meer inclusief onderwijs.

4 uitgangspunten voor inclusief onderwijs in de regio Gorinchem:

- Iedereen voelt zich welkom: kinderen, ouders en met name de kinderen die wat anders zijn.
- Scholen hebben een goed systeem om rekening te houden met verschillen tussen kinderen.
- Alle betrokkenen beschikken over de benodigde vaardigheden.
- Er is voldoende ondersteuning om ervoor te zorgen dat de leerkracht er niet alleen voor staat.

EEN INCLUSIEF SCHOOL- GEBOUW STRAALT RUST UIT

We moeten beter nadenken over hoe een inclusief schoolgebouw eruit moet zien, vinden schoolleider Berdi de Jonge en Rijksbouwmeester Francesco Veenstra. "Het gaat over meer dan liften en hellingbanen."

Ruime doorgangen, ruimtes voor extra ondersteuning of (zorg)partners, goede opbergmogelijkheden, een gevoel van kleinschaligheid en vooral: rust. Dus geen onnodige prikkels in geluid of kleur. Dat zijn volgens Berdi de Jonge dingen waaraan je moet denken bij de bouw en inrichting van een inclusief schoolgebouw.

De Jonge is schoolleider van basisschool De Korenaar in Eindhoven, "een kleurrijke school met een grote culturele verscheidenheid en zeer begaafde tot zeer moeilijk lerende kinderen."

Ook is ze ambassadeur van het Platform Naar Inclusiever Onderwijs. Inclusief onderwijs gaat volgens haar om meer dan andere vormen van lesgeven. Ook de fysieke omgeving is belangrijk.

Voor de nieuwbouw van De Korenaar heeft het schoolteam zich georiënteerd in binnen- en buitenland. Hoe moet een school die openstaat voor allerlei kinderen eruitzien? Dat leidde tot een lange lijst van eisen. Zo zijn slechtziende kinderen geholpen met duidelijke contrasten. Daarom zijn in het nieuwe gebouw alle deuren donker en de vloeren en muren juist licht en hebben de trappen een afwijkende kleur. Voor leerlingen met gedragsproblemen zijn er duidelijke en logische looproutes. Omwille van leerlingen met gehoorproblemen is veel aandacht besteed aan een goede akoestiek. Leerlingen in een rolstoel hebben een toegankelijk toilet met een douche. "En omdat voor alle kinderen rust en structuur belangrijk zijn, hebben we bij alles ook gedacht aan prikkelgevoeligheid", aldus De Jonge.

Terugredeneren vanuit de toekomst
Rijksbouwmeester Francesco Veenstra gaat over de 10.000 schoolgebouwen in Nederland én over de vraag hoe deze inclusief te maken. Dat gaat volgens hem over veel meer dan liften of hellingbanen. "We hebben het ook over betere ventilatiesystemen, veranderingen in onderwijsmethodiek of het tijdelijk opvangen van leerlingen afkomstig uit een oorlogsgebied."

Om te weten hoe je nu scholen moet bouwen, moet je eigenlijk terugredeneren vanuit de toekomst, stelt Veenstra. Zelf gaat hij uit van een radicaal andere toekomstige leefomgeving: vrijwel autovrij en met veel voorzieningen op loopafstand. Onderwijs vindt decentraal plaats op school, thuis, in de natuur, in bedrijven en bibliotheken. Dat beeld fungeert voor hem als vertrekpunt.

Volgens Veenstra draagt goede onderwijs-huisvesting niet alleen bij aan de kwaliteit en inclusiviteit van het onderwijs zelf, maar ook aan de kwaliteit van de leefomgeving. "Een goede school maakt een wijk, buurt of dorp aantrekkelijker. Zeker als er ook ruimte is voor cultuur en sport."

WERK AAN DE WINKEL!

Het is niet duidelijk of meer leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte in het regulier onderwijs naar school gaan, stelt de Inspectie van het Onderwijs in haar jaarlijkse rapport 'De staat van het (voortgezet) speciaal onderwijs 2023'. Wel is het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs weer gegroeid. De Onderwijsinspectie roept schoolbesturen op om een langetermijnstrategie op te stellen om deze trend te keren en inclusief onderwijs te realiseren.

Volgens de Inspectie is het ook niet duidelijk of de ondersteuningsmiddelen die samenwerkingsverbanden toekennen aan schoolbesturen daadwerkelijk naar leerlingen met een ondersteuningsbehoefte gaan, of ook naar andere leerlingen. Bovendien zijn de effecten van de inzet van deze middelen niet bekend.

4 STAPPEN VOORWAARTS OP HET TERREIN VAN INCLUSIEF ONDERWIJS - MET DANK AAN JONGEREN INC

- 1. Dankzij het lespakket Klassenboei, ontwikkeld door JongPIT, blijven 'schoolmissers' beter betrokken bij de klas en hun klasgenoten.**
- 2. Onderzoek van het Nederlands Centrum Onderwijs & Jeugdzorg (NCOJ) geeft inzicht in de status, werkpunten en ondersteuningsbehoeften van basisscholen die werken aan inclusiever onderwijs.**
- 3. Het Platform Naar Inclusiever Onderwijs zorgt voor een kwaliteitsimpuls en versnelling in de ontwikkeling van inclusieve scholen in het primair en voortgezet onderwijs.**
- 4. Het aantal inclusieve scholen is gegroeid van 40 naar 550. 5 procent van de scholen is daarmee inclusief.**

'INCLUSIEF ONDERWIJS BEGINT BIJ DE SCHOLEN'

De route naar inclusief onderwijs is voor iedere school en regio anders, maar er valt veel van elkaar te leren. Dolf van Veen is een van de drijvende krachten achter het Platform Naar Inclusiever Onderwijs. "Het belangrijkste is dat je begint. Als je wacht op ideale randvoorwaarden start je nooit."

"We zijn nu zo ver dat het streven naar inclusief onderwijs niet meer afhangt van bevlogen schoolleiders, maar breder wordt gedragen. Er is iets in beweging gebracht", zegt Dolf van Veen, hoofd van het Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg, bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Nottingham en medeoprichter van het platform 'Naar Inclusiever Onderwijs'. "Vijf jaar geleden hadden we veertig inclusieve scholen in beeld, nu zijn dat er 550; circa 7 procent

van alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs in Nederland."

Het platform bestaat uit scholen, samenwerkingsverbanden en landelijke organisaties op het gebied van onderwijs, zorg en jeugd, en speelt een centrale rol in de ontwikkeling naar inclusief onderwijs. De afgelopen jaren zijn er tal van activiteiten ondernomen. Zo is er in binnen- en buitenland kennis en ervaring verzameld, zijn er congressen en studiereizen georganiseerd, werkgroepen opgezet, instrumenten ontwikkeld en diverse samenwerkingsverbanden ondersteund. In februari 2023 vond de 'Week van het Inclusief Onderwijs' plaats. De webinars werden door duizend mensen gevolgd. Het plan is dit event jaarlijks te herhalen. Het jaarcongres in juni telde 700 deelnemers. Van Veen: "Steeds meer schoolbesturen, samenwerkingsverbanden

en overheden sluiten zich aan of vragen het platform om informatie of advies. Een geweldige ontwikkeling."

Onderzoek en ondersteuning

Met steun van het FNO-programma Jongeren INC is de afgelopen jaren onderzoek gedaan om in kaart te brengen hoe scholen in Nederland inclusief onderwijs vormgeven. Van Veen: "We wisten maar weinig over inclusief onderwijs in Nederland. We wisten wel dat er onderwijsinstellingen zijn die een inclusieve school willen zijn voor alle kinderen in de buurt, ook voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften en leerlingen die intensieve ondersteuning nodig hebben. Maar we wisten niet welke scholen dat precies zijn, wat ze precies doen, wat hun leerervaringen en successen zijn, welke belemmeringen ze tegenkomen en wat deze scholen verder kan helpen in

hun ontwikkeling. Ons onderzoek onder scholen voor regulier basisonderwijs en voortgezet onderwijs heeft een schat aan informatie opgeleverd. Die gaan we gebruiken om onze ondersteunende activiteiten verder vorm en inhoud te geven."

Drie jaar geleden is er, ook met steun van Jongeren INC, een ondersteuningsprogramma voor inclusief onderwijs van start gegaan. De zes deelnemende samenwerkingsverbanden in het primair onderwijs en de drie deelnemende samenwerkingsverbanden in het voortgezet onderwijs vormen samen een leernetwerk. Van Veen: "De verschillen tussen regio's en scholen zijn groot. Is het een stedelijke of een platteland regio? Zijn er veel scholen voor speciaal onderwijs in de regio of juist niet? Zijn er aansprekende voorbeelden van inclusieve scholen? Heeft het samenwerkingsverband al veel kennis en ervaring opgebouwd of gaat het om een beginnende ontwikkeling? De gekozen routes en aanpakken hangen af van wat er in een regio of bij scholen nodig is."

Het ondersteuningsprogramma leverde niet alleen inzicht op in de variatie in aanpakken, maar ook in de werkzame bestanddelen ervan en in de randvoorwaarden voor schoolontwikkeling en opschaling van initiatieven. "Het leernetwerk levert input voor de verdere ontwikkeling en ondersteuning van samenwerkingsverbanden, scholen

en hun partners. Bij scholen betreft dat bijvoorbeeld schoolontwikkeling en leiderschap, klassenmanagement, de inzet van klassenassistenten en professionalisering. Bij samenwerkingsverbanden gaat het bijvoorbeeld om de concretisering van de toekomstagenda, draagvlakontwikkeling en de keuze en fasering van activiteiten." Een aandachtspunt is volgens Van Veen de samenwerking met gemeenten op het gebied van onder meer huisvesting, vervoer en jeugdhulp. "Wij hebben een bestuurlijke handreiking gemaakt voor een productief samenspel van gemeenten en samenwerkingsverbanden rond de ontwikkelagenda inclusief onderwijs."

Schoolontwikkeling

Binnen het platform Naar Inclusiever Onderwijs staat de ondersteuning van 'schoolontwikkeling' centraal. "Binnen de scholen moet het gebeuren", benadrukt Van Veen. "Alles begint met een visie op inclusief onderwijs en waar het voor staat: onderwijs voor iedereen; toegankelijke scholen waarin iedereen kan participeren en resultaten kan boeken."

Bij de uitwerking van ontwikkelingsplannen wordt rekening gehouden met de mogelijkheden van het betreffende team en de beschikbaarheid van ondersteuning, binnen de school, het samenwerkingsverband, het speciaal onderwijs en/of de (jeugd)zorg. Ook wordt planmatig aan professionalisering gewerkt.

Waar nodig en mogelijk worden aanpassingen doorgevoerd in de organisatie en het gebouw om een inclusieve leeromgeving te creëren. Het platform biedt een overzicht van instrumenten en aanpakken die het werken aan inclusiever onderwijs ondersteunen en de goede randvoorwaarden die nodig zijn om hiermee aan de slag te gaan. De ervaringen van scholen worden gedeeld op conferenties en studiedagen. Als scholen, samenwerkingsverbanden en gemeenten tegen belemmeringen aanlopen, worden die gemeld bij het ministerie van het OCW, met het verzoek daar wat aan te doen.

"Op die manier willen we het proces naar inclusiever onderwijs in Nederland versnellen", vertelt Van Veen. "Maar we bieden zeker geen blauwdrukken. Er zijn adviesbureaus die hoogglansschema's en 'inclusieladders' presteren, maar die doen vaak geen recht aan de lokale en regionale context en aan de ambities en mogelijkheden van scholen. Het werken aan inclusief onderwijs is een proces dat van onderop vorm en inhoud moet krijgen."

Doelstelling voor 2035

Het Nederlandse onderwijs moet uiterlijk in 2035 inclusief zijn, heeft de overheid bepaald. De werkagenda daarvoor wordt momenteel door de betrokken partijen verder uitgewerkt. Hoopgevend, vindt Van Veen. >

Hij kijkt uit naar stimuleringsbeleid en ruimte voor scholen en samenwerkingsverbanden om hieraan te werken. "Er moeten nog veel belemmeringen uit de weg worden geruimd. Zo is er op reguliere scholen meer expertise nodig op het gebied van speciale onderwijszorg en de jeugdzorg. Ook moet het inspectiekader voor intensieve samenwerking en integratie van speciaal en regulier onderwijs worden aangepast. En ook de financiering moet nog worden geregeld. Want als een leerling met intensieve ondersteuningsbehoeften van speciaal naar regulier onderwijs gaat, komt het hogere budget pas beschikbaar bij een toelaatbaarheidsverklaring voor gespecialiseerd onderwijs."

In de overgang naar inclusief onderwijs moeten de scholen voor speciaal onderwijs een belangrijke rol spelen, zegt van Veen. "Ervaringen in het buitenland laten zien dat het niet volstaat om expertise over te planten naar het regulier onderwijs. Die expertise moet ook effectief worden ingezet. Dit vraagt voorbereiding, samenwerking en andere werkvormen zoals co-teaching en samenwerking met klassenassistenten. Het is van groot belang om het gespecialiseerd onderwijs mee te nemen in deze ontwikkeling, en natuurlijk ook de leerlingen zelf, hun ouders en leerkrachten. De randvoorwaarden moeten aansluiten bij de specifieke context, zodat ze gaan werken."

Herbergzame scholen

Het werken aan inclusief onderwijs gaat volgens Van Veen overigens verder dan het inbedden van speciale onderwijszorg in scholen voor regulier basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Het platform besteedt ook veel aandacht aan inclusieve scholenbouw en aanpassing van bestaande bouw. Het ontwerpen van herbergzame scholen heeft bovendien een directe verbinding met het achterstanden- en kansenbeleid, de inzet van jeugdhulp/-zorg en het nadenken over co-locatie van voorzieningen en multifunctionele gebouwen. Het raakt ook de inrichting van het voortgezet onderwijs in schoolsoorten en de vroege selectie van leerlingen.

Er moet nog veel gebeuren om inclusief onderwijs in Nederland te realiseren. Maar Van Veen is optimistisch. "Veel scholen, samenwerkingsverbanden, gemeenten en partners laten zien dat er al goede ontwikkelingsporen zijn gevonden. Er worden goede resultaten geboekt. Wij blijven als platform de uitwisseling van leerervaringen bevorderen en blijven initiatieven ondernemen om het werkveld te ondersteunen op weg naar inclusiever onderwijs. Het belangrijkste is dat je begint. Als je wacht op ideale randvoorwaarden start je nooit." ■

Opbrengsten samenwerking met FNO-programma Jongeren INC

Het Platform Naar Inclusiever Onderwijs heeft met steun van Jongeren INC onder meer de volgende resultaten bereikt:

- Onderzoeksrapporten over inclusiever basis- en voortgezet onderwijs en beschrijvingen van negen regionale samenwerkingsverbanden.
- Handreiking ontwikkelagenda Inclusiever Onderwijs voor gemeenten en samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs.
- Gereedschapskist voor inclusief onderwijs en schoolontwikkeling.
- Samen met de Vereniging van Schoolleiders: een leergang inclusief onderwijs voor schoolleiders in het primair en voortgezet onderwijs.
- Onderzoekpublicaties voor lerarenopleidingen met handvatten voor een goede toerusting van leraren en samenwerking met het werkveld.
- Innovatieprogramma voor inclusieve scholenbouw, gefinancierd door het Nationale Groeifonds.

Meer weten over het platform? Kijk op Naarinclusieveronderwijs.nl of de [website van Jongeren INC](#).

KLASSENBOEI HOUDT SCHOOLMISSERS BETROKKEN

Nederland telt 15.000 leerplichtigen die om allerlei redenen geen onderwijs in de klas volgen. De impact op het leven van deze 'schoolmissers' is enorm; ze voelen zich niet gehoord en afgewezen. JongPIT ontwikkelde met geld van het ministerie van OCW een toolkit voor leraren en klassen om schoolmissers betrokken te houden: 'Klassenboei'.

Doel van het interactieve lespakket is om bij medeleerlingen begrip te creëren voor de situatie van schoolmissers én als klas aan de slag gaan met mogelijke handreikingen. Wat kan de klas doen om een klasgenoot erbij te houden? Het pakket Klassenboei bestaat onder meer uit voorbeeldbrieven aan ouders, interactieve lessen en twee videolessen met audiodescriptie.

"Een klas kan zoveel kapot maken, maar ook zoveel betekenen", zegt Johanna op één van de video's in de toolkit. Johanna is betrokken bij de Adviesraad Eigenwijsheid (van en voor thuiszitters) en actief bij JongPIT. Ze is meervoudig gehandicapt en past naar eigen zeggen "in geen enkel hokje".

Johanna heeft er op aangedrongen dat in het pakket goed naar voren komt dat er heel veel redenen zijn waardoor iemand niet naar school kan. Door die verschillende redenen uit te leggen, wordt het makkelijker om schoolmissers te begrijpen en betrokken te houden.

5 SPEERPUNTEN OM HET ONDERWIJS ÉCHT INCLUSIEF TE MAKEN

1. **Investeer in professionalisering van docenten en verbetering van het imago van het vak.**
2. **Stel instrumenten beschikbaar voor iedereen, niet alleen voor leerlingen van VSO.**
3. **Maak schoolgebouwen toegankelijk.**
4. **Denk anders: de individuele leerling heeft geen probleem, het probleem is van ons allemaal.**
5. **Verhoog het aantal scholen dat inclusief werkt van 5 procent naar 100 procent.**